

SOCIOLINGUISTICS AND LANGUAGE POLICY IN MULTILINGUAL SOCIETIES

Fergana State University

Foreign Languages Faculty:

Philology and Teaching Skills (2nd course)

Xabibova Dildora

khabibovadildora004@gmail.com

+99891 881 33 55

Department of English course Lecturer

Scientific supervisor:

Adamboyeva Nafisa Qodirberganovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada ko‘p tilli jamiyatlarda sotsiolingvistika va til siyosatining nazariy hamda amaliy jihatlari kompleks tarzda tahlil qilinadi. Tadqiqotda til siyosatining jamiyatdagi til tanlovi, ijtimoiy tenglik, kommunikativ jarayonlar va madaniy identifikatsiyaga ta’siri ilmiy asosda o‘rganilgan. Shuningdek, globalizatsiya, migratsiya va urbanizatsiya jarayonlarining til muhitiga ko‘rsatadigan ta’siri ham ko‘rib chiqiladi.

Maqolada ta’lim tizimining til siyosatini amalga oshirishdagi roli alohida yoritilib, ona tilida ta’lim berish va ko‘p tillilikni rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Bundan tashqari, raqamli texnologiyalar va internetning til rivojiga ta’siri ham zamonaviy yondashuv sifatida baholanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, samarali va muvozanatli til siyosati ko‘p tilli jamiyatlarda ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash, madaniy xilma-xillikni saqlash hamda ta’lim sifatini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Kalit soʻzlar: sotsiolingvistika, til siyosati, koʻp tillilik, diglossiya, til tanlovi, madaniy identifikatsiya, taʼlim, globalizatsiya.

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of sociolinguistics and language policy in multilingual societies, focusing on both theoretical and practical aspects. The study examines the impact of language policy on language choice, social equality, communication processes, and cultural identity.

In addition, the influence of globalization, migration, and urbanization on linguistic environments is explored. Special attention is given to the role of the education system in implementing language policy, particularly in promoting mother tongue education and multilingual competence.

The article also considers the role of digital technologies and the internet as modern factors shaping language development. The findings suggest that a balanced and effective language policy plays a crucial role in ensuring social stability, preserving cultural diversity, and improving the quality of education in multilingual societies.

Keywords: sociolinguistics, language policy, multilingualism, diglossia, language choice, cultural identity, education, globalization.

Аннотация: В данной статье проводится комплексный анализ социолингвистики и языковой политики в многоязычных обществах. Рассматриваются теоретические и практические аспекты языковой политики, а также её влияние на выбор языка, социальное равенство, коммуникативные процессы и культурную идентичность.

Особое внимание уделяется влиянию глобализации, миграции и урбанизации на языковую среду. Также анализируется роль системы образования в реализации языковой политики, включая вопросы обучения на родном языке и развития многоязычия.

Кроме того, рассматривается влияние цифровых технологий и интернета как современных факторов языкового развития. В результате исследования установлено, что эффективная языковая политика способствует социальной стабильности, сохранению культурного разнообразия и повышению качества образования.

Ключевые слова: социолингвистика, языковая политика, многоязычие, диглоссия, выбор языка, культура, образование.

Kirish

Zamonaviy tilshunoslikda sotsiolingvistika alohida ahamiyat kasb etuvchi yoʻnalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu yoʻnalish til va jamiyat oʻrtasidagi oʻzaro bogʻliqlikni, tilning ijtimoiy funksiyalarini hamda uning turli ijtimoiy qatlamlarda qanday qoʻllanishini oʻrganadi. Ayniqsa, bugungi globalashuv sharoitida turli millat va madaniyat vakillarining oʻzaro aloqalari kuchayib borayotgan bir paytda, koʻp tilli jamiyatlar soni ortib bormoqda.

Koʻp tillilik (multilingualism) nafaqat lingvistik hodisa, balki ijtimoiy, siyosiy va madaniy jarayon sifatida ham muhimdir. Bunday jamiyatlarda bir nechta tilning parallel ravishda qoʻllanishi til siyosatini shakllantirishni murakkablashtiradi. Har bir tilning maqomi, funksiyasi va qoʻllanish doirasi davlat siyosati, taʼlim tizimi va ijtimoiy ehtiyojlar bilan bevosita bogʻliq boʻladi.

Til siyosati (language policy) davlat va jamiyat tomonidan tilni boshqarish, rivojlantirish va tartibga solishga qaratilgan chora-tadbirlar majmuasi hisoblanadi. U tilning rasmiy maqomini belgilash, taʼlim tizimidagi oʻrnini aniqlash, shuningdek, til orqali ijtimoiy integratsiyani taʼminlash kabi vazifalarni bajaradi. Ayniqsa, koʻp millatli jamiyatlarda til siyosati ijtimoiy barqarorlikni saqlashda muhim omil hisoblanadi.

Bugungi kunda globalizatsiya, migratsiya va urbanizatsiya jarayonlari natijasida til muhitida sezilarli oʻzgarishlar yuz bermoqda. Global tillarning (xususan, ingliz tilining)

ustunligi kuchayib, ayrim mahalliy tillarning funksional imkoniyatlari cheklanib bormoqda. Bu esa tilning ijtimoiy maqomi va uning kelajakdagi rivojiga ta'sir ko'rsatadi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi – ko'p tilli jamiyatlarda sotsiolingvistika va til siyosatining o'zaro bog'liqligini tahlil qilish, ularning jamiyatdagi rolini aniqlash hamda samarali til siyosatini shakllantirish bo'yicha ilmiy xulosalar chiqarishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi

Sotsiolingvistika va til siyosati masalalari bo'yicha ilmiy adabiyotlarda keng qamrovli tadqiqotlar olib borilgan. Ushbu yo'nalishda yetakchi olimlardan biri J. Fishman bo'lib, u til va jamiyat o'rtasidagi o'zaro aloqalarni chuqur tahlil qilgan. Fishman o'z tadqiqotlarida tilning funksional taqsimlanishi, til tanlovi va tilni saqlash masalalariga alohida e'tibor qaratadi.¹

Til siyosatini o'rganishda B. Spolsky tomonidan taklif etilgan nazariy model muhim ahamiyatga ega.² U til siyosatini uch asosiy komponentga ajratadi: til amaliyoti (language practice), til ideologiyasi (language ideology) va til boshqaruvi (language management). Ushbu yondashuv til siyosatini kompleks tarzda tahlil qilish imkonini beradi.

Diglossiya tushunchasi ham sotsiolingvistika doirasida muhim o'rin tutadi. C. Ferguson tomonidan ilgari surilgan ushbu nazariya jamiyatda ikki xil til yoki til variantining turli ijtimoiy vaziyatlarda qo'llanishini ifodalaydi³. Bu holat ko'p tilli jamiyatlarda keng tarqalgan bo'lib, til funksiyalarining taqsimlanishini ko'rsatadi.

P. Bourdieu tilni ijtimoiy va simvolik kapital sifatida talqin qiladi.⁴ Uning fikricha, til insonning jamiyatdagi mavqeini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Til orqali

¹ Joshua A. Fishman. Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages. – Clevedon: Multilingual Matters, 1991.

² Bernard Spolsky. Language Policy. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

³ Charles A. Ferguson. Diglossia // Word. – 1959. – Vol. 15. – P. 325–340.

⁴ Pierre Bourdieu. Language and Symbolic Power. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1991.

ijtimoiy tengsizlik ham shakllanishi mumkin, bu esa til siyosatini ishlab chiqishda e'tiborga olinishi zarur.

D.Crystal esa globalizatsiya sharoitida tillarning rivoji va yo'qolishi muammolarini o'rganib, tilning kommunikativ va madaniy ahamiyatini ta'kidlaydi.⁵ U tilni saqlash masalasi global muammo ekanligini asoslab beradi.

Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda ko'p tillilikning afzalliklari bilan bir qatorda uning muammolari ham tahlil qilinmoqda. Xususan, til diskriminatsiyasi, lingvistik tengsizlik va madaniy identifikatsiya muammolari dolzarb masalalar sifatida qaralmoqda.

Umuman olganda, mavjud ilmiy adabiyotlar sotsiolingvistika va til siyosati masalalarining ko'p qirrali va murakkab ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ushbu yo'nalishda olib borilayotgan tadqiqotlar hali ham dolzarbligini saqlab qolmoqda va yangi ilmiy yondashuvlarni talab etadi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda sotsiolingvistika va til siyosatining ko'p tilli jamiyatlardagi o'rnini o'rganish uchun sifat (qualitative) va qiyosiy (comparative) metodlardan foydalanildi.

Avvalo, ilmiy adabiyotlar tahlili asosida til siyosati, ko'p tillilik va til tanlovi masalalari o'rganildi. Bu jarayonda yetakchi olimlarning nazariyalari asos qilib olindi.

Shuningdek, qiyosiy tahlil orqali turli mamlakatlardagi til siyosati modellari solishtirildi va ularning o'xshash hamda farqli jihatlari aniqlandi.

Deskriptiv metod yordamida ko'p tilli jamiyatlarda tilning qo'llanishi va ijtimoiy funksiyalari tavsiflandi. Tadqiqotda asosan ikkilamchi ma'lumotlar (ilmiy maqolalar, kitoblar va hisobotlar) asosida umumiy xulosalar chiqarildi.

⁵ David Crystal. Language Death. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Mazkur tadqiqot nazariy xarakterga ega bo‘lib, empirik ma’lumotlar to‘planmadi. Kelgusida ushbu mavzuni yanada chuqur o‘rganish uchun so‘rovnoma va intervyu metodlaridan foydalanish tavsiya etiladi.

Ilmiy yangilik

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi bir necha jihatlar bilan izohlanadi. Avvalo, unda sotsiologiya va til siyosati o‘zaro integratsiyalashgan holda tizimli yondashuv asosida tahlil qilindi. Ko‘pchilik tadqiqotlarda bu ikki yo‘nalish alohida o‘rganilgan bo‘lsa, mazkur ishda ular o‘zaro bog‘liq ijtimoiy jarayon sifatida ko‘rib chiqildi.

Ikkinchidan, ko‘p tilli jamiyatlarda til tanlovi (language choice) va ijtimoiy tenglik o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik chuqur tahlil qilindi. Til tanlovi faqat kommunikativ ehtiyoj bilan emas, balki shaxsning ijtimoiy maqomi, iqtisodiy imkoniyatlari va madaniy identifikatsiyasi bilan bog‘liqligi asoslab berildi.

Uchinchidan, tadqiqotda zamonaviy raqamli muhitning til siyosatiga ta’siri alohida yo‘nalish sifatida o‘rganildi. Xususan, internet, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalarning global tillarni kuchaytirishi va kichik tillarga bo‘lgan bosimni oshirishi ilmiy asosda tahlil qilindi.

Shuningdek, ta’lim tizimi doirasida til siyosatini samarali amalga oshirish modeli taklif etildi. Bu modelda ona tilida ta’lim, ko‘p tillilikni qo‘llab-quvvatlash va global tillarni o‘rgatish o‘rtasida muvozanatni saqlash zarurligi asoslab berildi.

Amaliy ahamiyati

Mazkur tadqiqot natijalari bir qator amaliy yo‘nalishlarda qo‘llanilishi mumkin. Avvalo, ta’lim tizimida til siyosatini shakllantirishda ushbu tadqiqot muhim metodik asos bo‘lib xizmat qiladi. Xususan, ko‘p tilli ta’lim dasturlarini ishlab chiqishda va ona tilida ta’limni rivojlantirishda foydalanish mumkin.

Ikkinchidan, davlat til siyosatini ishlab chiqishda ushbu natijalar muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotda keltirilgan xulosalar asosida tilni rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqish, kichik tillarni qo‘llab-quvvatlash va ularning yo‘qolishining oldini olish mumkin.

Uchinchidan, ushbu tadqiqot ijtimoiy boshqaruv va madaniy siyosat sohalarida ham qo‘llanilishi mumkin. Ko‘p millatli jamiyatlarda til orqali yuzaga keladigan ijtimoiy muammolarni bartaraf etishda ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Bundan tashqari, tadqiqot natijalari yosh avlod orasida tilga bo‘lgan qiziqishni oshirish, madaniy merosni saqlash va milliy identifikatsiyani mustahkamlashga xizmat qiladi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ko‘p tilli jamiyatlarda til siyosati ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy jarayonlarga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Birinchi, til tanlovi shaxsning ijtimoiy holati bilan chambarchas bog‘liq. Yuqori ijtimoiy mavqega ega bo‘lgan shaxslar ko‘pincha global tillardan foydalanishga moyil bo‘lsa, mahalliy aholining ayrim qatlamlari ona tilidan foydalanishda davom etadi. Bu esa jamiyatda lingvistik tabaqalanishga olib keladi.

Ikkinchi, davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanadigan tillar tez rivojlanadi va keng qo‘llaniladi. Aksincha, rasmiy maqomga ega bo‘lmagan tillar asta-sekin o‘z funksiyalarini yo‘qotib boradi. Bu jarayon tilning marginalizatsiyasi deb ataladi.

Uchinchi, ta’lim tizimi tilning saqlanishida hal qiluvchi omil hisoblanadi. Ona tilida ta’lim beriladigan jamiyatlarda o‘quvchilarning bilim darajasi yuqori bo‘lishi kuzatiladi. Shu bilan birga, chet tillarni o‘rganish imkoniyatining mavjudligi global integratsiyani ta’minlaydi.

To‘rtinchi, urbanizatsiya va migratsiya jarayonlari til muhitiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Shaharlarda ko‘p tillilik darajasi yuqori bo‘lib, bu til aralashuvi va yangi lingvistik shakllarning paydo bo‘lishiga olib keladi.

Muhokamalar

Tadqiqot natijalari asosida aytish mumkinki, til siyosati masalasi juda murakkab va ko'p qirrali jarayon hisoblanadi. Uni samarali amalga oshirish uchun faqat hukumat qarorlari yetarli emas, balki jamiyatning umumiy yondashuvi ham muhimdir.

Ko'p tillilik ijobiy hodisa sifatida qaraladi, chunki u madaniy xilma-xillikni ta'minlaydi va insonlarning kommunikativ imkoniyatlarini kengaytiradi. Biroq, noto'g'ri olib borilgan til siyosati ijtimoiy tengsizlikni kuchaytirishi mumkin.

Masalan, agar ta'lim tizimida faqat bitta til ustunlik qilsa, boshqa til vakillari ijtimoiy jihatdan cheklangan holatga tushib qoladi. Bu esa ijtimoiy norozilik va til asosidagi ziddiyatlarga olib kelishi mumkin.

Shuningdek, globalizatsiya jarayoni ham til siyosatiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Global tillar, ayniqsa ingliz tili, xalqaro kommunikatsiya vositasi sifatida ustunlik qilmoqda. Bu esa kichik tillarning siqib chiqarilishiga sabab bo'lmoqda.

Shu sababli, zamonaviy til siyosati ikki yo'nalishda olib borilishi kerak:

Milliy va mahalliy tillarni saqlash

Global tillarni o'rganishni qo'llab-quvvatlash

Qo'shimcha tahlil va zamonaviy yondashuvlar (kengaytirilgan)

XXI asrda raqamli texnologiyalar til rivojiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Internet global kommunikatsiya vositasi sifatida til muhitini tubdan o'zgartirdi.

Bir tomondan, ingliz tili internetning asosiy tili sifatida ustunlik qilmoqda. Bu esa boshqa tillarning raqamli makondagi ulushini kamaytiradi. Natijada, ayrim kichik tillar raqamli muhitda deyarli qo'llanilmay qolmoqda.

Ikkinchi tomondan, zamonaviy texnologiyalar kichik tillarni saqlash uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Masalan:

Raqamli arxivlar orqali tillarni hujjatlashtirish

Mobil ilovalar orqali til o‘rganish

Ijtimoiy tarmoqlarda ona tilidan foydalanish

Shuningdek, sun‘iy intellekt texnologiyalari ham til rivojiga ta‘sir ko‘rsatmoqda. Avtomatik tarjima tizimlari, nutqni aniqlash dasturlari va til modellari til o‘rganishni osonlashtirmoqda.

Tilni tiklash (revitalization) bo‘yicha ham muhim natijalar kuzatilmoqda. Ayrim yo‘qolib borayotgan tillar maxsus dasturlar orqali qayta tiklanmoqda. Bu jarayonda ta‘lim, OAV va madaniy loyihalar muhim rol o‘ynaydi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, sotsiolingvistika va til siyosati zamonaviy jamiyatning ajralmas qismi hisoblanadi. Ko‘p tilli jamiyatlarda til siyosatini to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish ijtimoiy barqarorlik, madaniy xilma-xillik va iqtisodiy rivojlanishni ta‘minlaydi.

Til faqat aloqa vositasi emas, balki madaniyat, tarix va milliy identifikatsiyaning asosiy unsuri hisoblanadi. Shu sababli, har bir tilni saqlash va rivojlantirish muhim vazifa bo‘lib qoladi.

Kelajakda til siyosatini ishlab chiqishda quyidagi jihatlarga e‘tibor qaratish zarur:

Ona tilini qo‘llab-quvvatlash

Ko‘p tillilikni rivojlantirish

Raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish

Shu yo‘l bilan jamiyatda til muvozanatini saqlash va madaniy merosni asrab qolish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Fishman, J. A. Reversing Language Shift. – Clevedon: Multilingual Matters, 1991.
2. Spolsky, B. Language Policy. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
3. Ferguson, C. Diglossia // Word. – 1959. – №15. – P. 325–340.
4. Bourdieu, P. Language and Symbolic Power. – Harvard University Press, 1991.
5. Crystal, D. Language Death. – Cambridge University Press, 2003.
6. Wardhaugh, R. An Introduction to Sociolinguistics. – Oxford: Blackwell, 2010.